

การสื่อความหมายเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้ด้านการผลิตและ การบริโภคอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาเทศบาลนครเกาะสมุย*

Interpretation for Sustainable Water Consumption and Production Awareness:
Case Study, Samui Island

รัชนิกร แซ่วัง

Ratchaneekorn Sae-Wang

วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

College of Innovation, Thammasat University, Thailand

E-mail: rsaewang@tu.ac.th

Received June 2, 2024; Revised July 10, 2024; Accepted September 15, 2024

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ออกแบบการสื่อความหมายเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้การอุปโภคและบริโภคอย่างยั่งยืน และ 2) ดำเนินกิจกรรมสื่อความหมายเสริมสร้างการตระหนักรู้การอุปโภคและบริโภคอย่างยั่งยืน งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยการเก็บข้อมูลจาก 1) เอกสาร 2) การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารเทศบาลนครเกาะสมุย และกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม 3) การสำรวจพื้นที่ และ 4) การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และแนวทางการออกแบบเพื่อสื่อความหมายเป็นกรอบในการดำเนินงานวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า 1) การออกแบบการสื่อความหมายดำเนินการภายใต้ หัวข้อรักษ์น้ำ รักสมุย (Save Water Save Samui) โดยการสื่อความหมาย คือ 1) ที่ติดตู้เย็นรูปปลิง 2) ป้ายรณรงค์การประหยัดน้ำ 3) ป้ายผ้า 4) การแสดง ฟันบ้าน และ 5) การแสดงร่วมสมัยชุด Spirit of Water 2) การดำเนินการสื่อความหมาย พบว่า ผู้ร่วมงานมีจำนวน 462 คน ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ มีผู้สนใจร่วมกิจกรรมจำนวน 102 คน

ทั้งนี้ ผลการวิเคราะห์การดำเนินการสื่อความหมายพบว่า ขาดกระบวนการการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน มีสามารถสะท้อนความยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากการสื่อความหมายมิได้มี

* ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม จากโครงการ “รักษ์น้ำ รักสมุย”

ผลกระทบโดยตรงต่อผู้มีส่วนได้เสีย ดังนั้น ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ จึงควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน สร้างเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อม ผลิตภัณฑ์ที่มีความคิดสร้างสรรค์และหลากหลาย บรรจุนิยามด้วยการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติไปในหลักสูตร ตลอดจนผลักดันนโยบายด้านภาษี ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้นำเสนอแนวทางการเก็บภาษีสิ่งแวดล้อมแบบ TEE ที่ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อผู้มีส่วนได้เสีย และแรงจูงใจด้านเศรษฐกิจอันนำไปสู่การปฏิบัติอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การสื่อความหมาย; การตระหนัก; การผลิตและการบริโภคน้ำ; ความยั่งยืน

Abstract

This research's objectives were to 1) design interpretative activity for sustainable water consumption and production awareness and 2) implement interpretative activity for sustainable water consumption and production awareness. This study was action research collecting data by 1) documentary survey; 2) in-depth interview with the mayor and executive board of Koh Samui Municipality and Department of Environmental Quality Promotion; 3) field survey; and 4) non-participant observation based on content analysis and guideline of interpretation as a theoretical framework.

The findings were as follows: 1. Interpretation is designed in the “Save Water Save Samui” concept as follows: 1) a magnet with monkey symbolism; 2) a banner for water consumption; 3) a textile board; 4) a Thai folk song; and 5) a contemporary dance, “Spirit of Water.” 2) The interpretative activities have been implemented for two days, and it was found that there were 462 participants, and most are tourists, both foreigners and Thai. Some of them, 102 tourists, were involved with activities.

However, the analysis of interpretative implementation for sustainable awareness found that the public participation process is ignored, and activities cannot perform concrete sustainability since it has not directly impacted stakeholders. Consequently, authorized decision-makers should enhance public participation, broaden the environmental network, implement diverse and creative media, design curricula with environmental and natural resources preservation courses, and accomplish tax policy. This study has then proposed a TEE tax model, strongly impacted by stakeholders, and encourages economic incentives for sustainable and tangible operations.

Keywords: Interpretation; Awareness; Water Production and Consumption; Sustainability

บทนำ

เกาะสมุย เป็นเกาะที่ตั้งอยู่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีขนาดใหญ่เป็นอันดับสามของประเทศไทย โดยมีพื้นที่ประมาณ 227 ตารางกิโลเมตรและได้รับการยกสถานะให้เป็นเทศบาลนครด้วยความสำคัญเชิงเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ อันประกอบไปด้วยความสวยงามของชายหาดที่ทอดตัวเป็นแนวยาวและวิถีชีวิตชาวสวนมะพร้าวที่นักท่องเที่ยวสามารถเก็บเกี่ยวประสบการณ์ได้อย่างคุ้มค่า ด้วยเหตุดังกล่าว ทำให้การท่องเที่ยวของเกาะสมุยมีอัตราการเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่องและรวดเร็ว เนื่องจากความสวยงามจากทรัพยากรธรรมชาติ และประเพณีท้องถิ่น รวมถึงวัฒนธรรมอันดีงาม ที่มีได้ดึงดูดเพียงนักท่องเที่ยวที่นิยมเดินทางมาพักผ่อนและท่องเที่ยวในเกาะสมุย ที่มีค่าเฉลี่ย 3,000 คนต่อวัน แต่หากดึงดูดประชากรแฝงจากธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการด้านที่พัก ธุรกิจร้านอาหาร ธุรกิจบันเทิง หรือธุรกิจบริการต่าง ๆ ที่มีจำนวนมากกว่าประชากรตามทะเบียนราษฎรจำนวนสามเท่า ที่เข้ามาอาศัยและทำงานบนเกาะสมุยจำนวนมาก (เทศบาลนครเกาะสมุย, ม.ป.ป.)

การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและบริการ ประกอบกับจำนวนนักท่องเที่ยวและแรงงานแฝงดังกล่าว มีผลต่อรายได้ที่เข้าสู่ประเทศจำนวนมาก (สวิตตา ธนวัฒน์, 2565) ในขณะเดียวกัน ความเจริญและการขยายตัวด้านการท่องเที่ยวบนเกาะสมุยได้ส่งผลกระทบต่อด้านเศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมบนเกาะสมุยอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ (ณฐวัฒน์ อินทบำรุง และ ชมภูณัฐ หุ่นนาค, 2564) โดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการอุปโภคบริโภค ไม่ว่าจะเป็นเรื่องขยะ การกำจัดน้ำเสีย รวมถึงปัญหาการขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภค

ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการอุปโภคบริโภคบนเกาะสมุยเกิดจากสาเหตุหลัก คือ คลองธรรมชาติ มีจำนวนน้อย เช่น คลองลิปะน้อย คลองสระเกศ คลองละไม และ ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคลองที่ประชาชนใช้อุปโภคบริโภคและทำการเกษตร เทศบาลนครเกาะสมุย ตระหนักถึงปัญหาการขาดแคลนน้ำเป็นอย่างดี จึงพยายามการแก้ปัญหาด้วยการพัฒนาแหล่งน้ำด้วยการสร้างฝาย และพยายามกระจายให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ เช่น ฝายคลองน้ำจืด ฝายวังเสาธง ฝายน้ำตกหน้าเมือง และ ฯลฯ ทว่าการสร้างฝายดังกล่าวส่วนใหญ่มีขนาดเล็กและไม่สามารถครอบคลุมได้ทุกพื้นที่บนเกาะสมุย ประกอบกับการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยวและบริการบนเกาะสมุยอย่างรวดเร็ว ทำให้ปริมาณน้ำที่มีอยู่ไม่เพียงพอต่อการบริโภค โดยเฉพาะในหน้าแล้ง ผู้ประกอบการบางส่วนมีการขุดน้ำบาดาลมาใช้เพื่อแก้ปัญหาระยะสั้น แต่จะเกิดปัญหาในระยะยาว เนื่องจากน้ำในดินและในคลองธรรมชาติจะลดระดับลงจนส่งผลกระทบต่อการทำเกษตรกรรมในอนาคต (เทศบาลนครเกาะสมุย, ม.ป.ป.)

นอกจากนี้ ภาคการท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มเจริญเติบโตขึ้นทุกปี แต่กำลังการผลิตน้ำ สามารถทำได้ในศักยภาพที่จำกัด และมีแนวโน้มไม่เพียงพอต่อความต้องการในการอุปโภคบริโภค ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ความต้องการการใช้น้ำและกำลังการผลิต

พ.ศ.	ภาคประชากร (ลูกบาศก์เมตร)	ภาคการท่องเที่ยว (ลูกบาศก์เมตร)	รวม (ลูกบาศก์เมตร)	กำลังการผลิต (ลูกบาศก์เมตร/ชั่วโมง)
2563	7,020,707	3,881,719	10,902,426	1,556
2564	7,393,960	3,959,353	11,353,313	1,620
2565	7,785,840	4,038,540	11,824,380	1,687
2566	8,197,240	4,119,311	12,316,551	1,757
2567	8,629,095	4,201,697	12,830,792	1,831
2568	9,082,382	4,285,731	13,368,113	1,908
2569	9,558,126	4,371,446	13,929,571	1,988
2570	10,057,397	4,458,874	14,516,272	2,071

ที่มา : กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2558

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การขยายตัวและการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยว นับเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้ปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคบนเกาะสมุยทวีความรุนแรงมากขึ้น อันส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนบนเกาะสมุย ดังนั้น การบริหารทรัพยากรน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัดและการวางแผนการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าในระยะยาว จึงจำเป็นต้องดำเนินการและอาศัยความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้เสียในทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาคการท่องเที่ยว และวิธีการเบื้องต้นที่มีบทบาทในการส่งเสริมให้ผู้มีส่วนได้เสียตระหนักถึงปัญหาการขาดแคลนน้ำบนเกาะสมุยคือ การปลูกฝังและสร้างความตระหนักรู้ (awareness) ที่สามารถตอบสนองต่อปัญหาด้วยการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ ทักษะ และทัศนคติเพื่อแก้ปัญหาทั้งส่วนบุคคล และส่วนรวมได้ (Begum, 2020) ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งสร้างความตระหนักรู้เพื่อให้เห็นความสำคัญในการอุปโภคและบริโภคน้ำอย่างคุ้มค่าและประหยัดในสถานการณ์การขาดแคลนน้ำบนเกาะสมุยต่อผู้มีส่วนได้เสีย อันเป็นที่มาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยการออกแบบการสื่อความหมายที่สอดคล้องและดำเนินโครงการสื่อความหมายเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้การอุปโภคและบริโภคน้ำอย่างยั่งยืนบนเกาะสมุย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อออกแบบการสื่อความหมายเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้การอุปโภคและบริโภคน้ำอย่างยั่งยืนในเทศบาลนครเกาะสมุย
2. เพื่อดำเนินกิจกรรมสื่อความหมายเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้การอุปโภคและบริโภคน้ำอย่างยั่งยืนในเทศบาลนครเกาะสมุย

การทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมมุ่งแสดงให้เห็นแนวคิดหลักที่ใช้งานวิจัยฉบับนี้ 2 ประเด็นหลักคือ แนวคิดการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน และการสื่อความหมาย

1. แนวคิดการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน ที่สำคัญมาจากองค์การสหประชาชาติ (United Nation) ที่ตระหนักถึงการบริโภคเกินความจำเป็น อันก่อให้เกิดปัญหามลภาวะ ชยะ รวมถึงความเหลื่อมล้ำระหว่างคนจนและคนรวย ที่ช่องว่างขยายตัวสูงมาก ซ้อนทับกับปัญหาความยากจน การแก้ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าว สามารถดำเนินการได้โดยแนวคิดคาร์บอนต่ำ (low carbon) คือ การลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ แนวคิดเศรษฐกิจสีเขียว ที่เน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมเพื่อความมั่นคงและยั่งยืน และการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน (Sustainable Consumption and Production-SCP) ที่ให้ความสำคัญต่อการผลิตและการบริโภคที่สามารถตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี โดยลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวัสดุเป็นพิษ รวมถึงการลดขยะและมลภาวะอันเป็นพิษด้วย (United Nations, 2022)

ส่วนในบริบทสังคมไทย การปรับใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficient Economy) มีความสอดคล้องกับแนวคิดการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน และสภาพสังคมเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญต่อการบริหารและพัฒนาที่มีความสมดุล โดยมีภูมิคุ้มกันในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ตลอดจนเท่าทันโลกยุคโลกาภิวัตน์ ทั้งนี้ แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงต้องอาศัยความรู้และความรอบคอบ บนพื้นฐานความพอประมาณ ความมีเหตุผล และ การเดินทางสายกลาง โดยมีเป้าหมายหลัก คือ ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ด้วยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดและใช้เทคโนโลยีของตนเองให้เกิดประโยชน์มากที่สุด (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) รวมถึงมีแนวทางการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน ด้วยการสร้างความตระหนักและจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม การปรับโครงสร้างการผลิตด้วยการยึดทรัพยากรเป็นหลัก และการส่งเสริมตลาดสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวมีการปฏิบัติและรณรงค์อย่างต่อเนื่องทั้งจากภาครัฐและเอกชนในสังคมไทย แต่ดูเหมือนยังขาดผลที่เป็นรูปธรรมและยังไม่สะท้อนความยั่งยืนเท่าที่ควร เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวมักกระทำในระดับผิวเผิน ขาดการประเมินผลและติดตามผล ทำให้ยังไม่ปรากฏความเปลี่ยนแปลงอย่างเด่นชัด ในขณะที่ ระดับนานาชาติมีการใช้แนวคิดเรื่องการภาษีสิ่งแวดล้อม เช่น การเก็บภาษีคาร์บอนไดออกไซด์ (Carbon Emission Tax) สำหรับผู้โดยสารที่ใช้อากาศยานในฐานะที่มีส่วนสร้างมลพิษ (Tsai, 2020) ซึ่งมาตรการด้านภาษี จะมีผลกระทบโดยตรงต่อผู้บริโภคด้านเศรษฐกิจ และสามารถสร้างความตระหนักรู้ได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. แนวคิดการสื่อความหมาย แนวคิดการสื่อความหมายถูกนำมาใช้ครั้งแรกจากฟรีแมน ทิลเดน (Freeman Tilden) เจ้าหน้าที่ประจำกรมอุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (National Park Service) ซึ่งมีหน้าที่ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว และจากประสบการณ์อันยาวนานของฟรีแมน ทำให้

สามารถอธิบายการสื่อความหมายว่าคือ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อแสดงให้เห็นความหมายและความสัมพันธ์ระหว่างการใช้วัตถุดั้งเดิม ประสบการณ์ตรง และสื่อประกอบการจัดแสดง มากกว่าการสื่อสารข้อมูลอย่างเดียว (Tilden, 1977)

จากจุดเริ่มต้นของแนวคิดการสื่อความหมาย ทำให้แนวคิดดังกล่าวได้รับการพัฒนามาตามลำดับ ไม่ว่าจะเป็น คณะกรรมการโบราณสถานแห่งชาติว่าด้วยสภาพการโบราณสถานระหว่างประเทศที่พัฒนาแนวทางการสื่อความหมายในงานมรดกวัฒนธรรมไว้ 7 ประการ โดยมีประเด็นที่สำคัญคือ ความยั่งยืน ที่ควรให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับความยั่งยืนด้านสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการส่งเสริมผู้มีส่วนได้เสียในรูปความร่วมมือระหว่างนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ชุมชนและผู้มีส่วนได้เสียอื่น ๆ (ICOMOS, 2007) ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการสื่อความหมายโดยนักวิชาการที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษา ความบันเทิง และด้านการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน (Timothy & Boyd, 2003) (ธนิก เลิศชาญฤทธ์, 2559) รวมถึงปณิธานของทิลเดน การสื่อความหมายเพื่อความเข้าใจ ความชื่นชมและการอนุรักษ์ (Tilden, 1977)

ในปัจจุบันมีรูปแบบและเทคนิคการสื่อความหมายจำนวนมาก ด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทว่ารูปแบบการสื่อความหมายแบบดั้งเดิมสามารถแบ่งได้ 2 ประเภทหลักคือ (Seccombe & Lehenes, 2015) 1) การสื่อความหมายโดยบุคคล (Personal interpretation) คือ การใช้คนในการสื่อความหมาย หรืออธิบายให้แก่บุคคลหรือกลุ่มคน เช่น วิทยากร ผู้นำชม เป็นการสื่อสารแบบสองทาง ที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถซักถามเมื่อมีข้อสงสัยได้ 2) การสื่อความหมายที่ไม่ใช่บุคคล เช่น หนังสือ บทเพลง การแสดง สื่อต่าง ๆ มัลติมีเดีย หรืองานศิลปะสามารถเผยแพร่ความรู้ ในวงกว้างได้มากกว่าการสื่อความหมายโดยบุคคล ทั้งนี้ การสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพ สามารถกระตุ้นให้ผู้ชมตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรน้ำได้ดี ควรใช้แนวทางในการออกแบบการสื่อความหมายดังต่อไปนี้ (UNESCO, 2012)

1. ผู้ชม (Audience) ระบุผู้ชมหรือผู้รับสารเพื่อออกแบบให้สอดคล้องกับศักยภาพในการเรียนรู้ ซึ่งมีความแตกต่างกันด้านเชื้อชาติ วัย เพศ ศาสนาและวัฒนธรรม การระบุประเภทผู้ชมได้ชัดเจน จะทำให้การสื่อความหมายได้ตรงประเด็นมากขึ้น

2. ข้อมูลชุมชน (Community story) คือ การรวบรวมข้อมูลชุมชนหรือพื้นที่ทั้งในด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิตประจำวัน รวมถึงที่อยู่อาศัยและ สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เพื่อเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์หาคุณค่า (Value significance) หรืออัตลักษณ์ของพื้นที่ เพื่อการสื่อความหมายที่น่าสนใจและครบประเด็นในเวลาที่เหมาะสม

3. การพัฒนาสาระในการนำเสนอ (Theme) คือ แนวทางในการนำเสนอข้อมูลเพื่อให้ผู้ชม/ร่วมงานเห็นภาพรวมและเข้าใจสาระสำคัญที่จะสื่อสาร ซึ่งมักจะเป็นเรื่องราวที่ผู้ชมสามารถจดจำได้ดี ตลอดเวลาที่ร่วมงานหรือกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้ แนวทางการนำเสนอมีองค์ประกอบที่ควรพิจารณา

คือประเภทการนำเสนอ (Types of theme) เพื่อให้การสื่อความหมายมีความชัดเจนและตรง
วัตถุประสงค์มากที่สุด การนำเสนอมี 3 ประเภทคือ 1) การเล่าเรื่องด้วยช่วงเวลา (Chronological) อาจ
หมายถึง ยุคแห่งความรุ่งเรืองชุมชน ยุคเริ่มต้นชุมชน ยุคแห่งการแสวงหาดินแดน เป็นต้น 2) หัวข้อ
เฉพาะ (Specific topics) คือ เรื่องราวที่น่าสนใจแสดงอัตลักษณ์ของชุมชน อาจหมายถึง ศิลปะ อาหาร
ประจำท้องถิ่น สัตว์เลี้ยงประจำถิ่น และ 3) วิถีชีวิต (Community life) อาจหมายถึง เส้นทางการค้าขาย
ศูนย์กลางการค้าขายในชุมชน ถนนเศรษฐกิจ ถนนสายประวัติศาสตร์

4. ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ (Authorized decision maker) การออกแบบแนวทางการนำเสนอ
ต้องให้ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ ตัดสินใจประเภทและรูปแบบแนวทางการนำเสนอ ซึ่งหากเป็นการ
ทำงานในชุมชนมักจะส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนร่วมกับผู้บริหารชุมชน หรือในบางครั้งชุมชนจะให้
ผู้บริหารเป็นผู้ตัดสินใจ โดยยึดหลักการพูดคุยและประสานงานกัน เพื่อรูปแบบการนำเสนอที่สอดคล้อง
และแสดงความโดดเด่นของชุมชนได้ดีที่สุด

5. การวางแผนและการจัดงาน (Planning and action) เพื่อรวบรวมข้อมูลทั้งหมดไม่ว่าจะเป็น
ข้อมูล ผู้ชม/ผู้ร่วมงาน แนวทางการนำเสนอ งบประมาณ สถานที่ เวลา และเพื่อให้การดำเนินงาน
สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการนำเสนอและการจัดงาน

6. การประเมินการสื่อความหมาย (Interpretation evaluation) การออกแบบการสื่อความ
หมายที่ดีควรมีการประเมินการรับรู้ ความเข้าใจของผู้ชม/ผู้ร่วมงาน ซึ่งนอกจากจะเป็นข้อมูลในการ
พัฒนาการจัดงานในภาพรวมแล้ว ยังพัฒนารูปแบบการสื่อความหมายที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น
ซึ่งสามารถทำได้ทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ

การสื่อความหมายเป็นเครื่องมือพื้นฐานที่นิยมใช้ในการให้ความรู้ การสร้างความเข้าใจ
ตลอดจนการกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกหวงแหนและการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของการสื่อ
ความหมาย แต่การปฏิบัติให้ถึงเป้าหมายดังกล่าว ต้องอาศัยปัจจัยอื่น ๆ ประกอบ เช่น งบประมาณ
พร้อมกับการวางแผนการเป็นลำดับขั้นตอนทั้งระยะสั้นและระยะยาว จึงจะประสบความสำเร็จได้
ดังนั้น การทำสื่อและจัดกิจกรรมจึงเป็นเป็นแนวทางที่สามารถดำเนินการได้ในระยะเริ่มต้น โดยใช้แนว
ทางการออกแบบการสื่อความหมาย 6 ขั้นตอนในการดำเนินการ

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจาก
1) หนังสือ วารสารวิชาการ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบการสื่อความหมาย 2) การ
สัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth interview) เกี่ยวกับนโยบายและแนวทางในการสื่อความหมาย 3) แบบ
สำรวจพื้นที่ (Field observation note) เพื่อรวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับพื้นที่ในการดำเนินการ
การสื่อความหมาย 4) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participation observation)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informant) เป็นการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) เนื่องจากเป็นผู้ที่มีข้อมูลจำนวนมาก (Information rich) เต็มเปี่ยมไปด้วยความรู้ ประสบการณ์ ความเข้าใจและความสนใจเฉพาะ บนพื้นฐานศักยภาพในการสื่อสารและการให้ข้อมูลด้วยความเต็มใจ (Palinkas et al., 2015) ด้วยคุณสมบัติดังกล่าว จึงเป็นเกณฑ์และกระบวนการในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกได้ รวมถึงให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการออกแบบและดำเนินการสื่อสารความหมาย และเป็นไปด้วยความสมัครใจ ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ 1) นายกเทศบาลนครเกาะสมุย และผู้บริหาร ที่ให้ข้อมูลในด้านนโยบายของเทศบาลนครเกาะสมุยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความตระหนักรู้ งบประมาณ การสนับสนุน พื้นที่ และจุดเด่นของเกาะสมุยในมิติต่าง ๆ 2) บุคลากรกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เกี่ยวกับนโยบายการสร้างความตระหนักรู้และแนวทางการส่งเสริมการจัดกิจกรรมการส่งเสริมความตระหนักรู้ด้านการใช้ทรัพยากรอย่างจำกัด

เครื่องมือที่นำมาใช้ในงานวิจัยมี 2 ประเภท คือ 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง กำหนดคำถามที่ประกอบไปด้วย 1) ปัญหาด้านทรัพยากรบนเกาะสมุย 2) นโยบายด้านการส่งเสริมความตระหนักรู้เรื่องการใช้ทรัพยากรบนเกาะสมุย 3) แนวทางการจัดกิจกรรมสร้างความตระหนักรู้ 4) รูปแบบการสื่อความหมาย 5) กลุ่มเป้าหมาย 6) งบประมาณ และ 2) แบบสำรวจพื้นที่ เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพ ลักษณะที่ตั้งและขนาดของพื้นที่เพื่อออกแบบการสื่อความหมายและกิจกรรมให้เหมาะสมกับผู้เข้าร่วมงาน ช่วงเวลาและสภาพอากาศ

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการ 3 ขั้นตอนหลักคือ ขั้นตอนที่ 1) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเพื่อศึกษาข้อมูลเกาะสมุยในด้านต่างๆ และนำมาวิเคราะห์ให้เห็นคุณค่าด้านต่าง ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ขั้นตอนที่ 2) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับนายกเทศบาลนครเกาะสมุย และบุคลากรกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยพยายามรวบรวมทุกประเด็นที่เกี่ยวข้องในการออกแบบการสื่อความหมายและการดำเนินกิจกรรม ตามแนวทางการสัมภาษณ์ที่วางไว้โดยใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง และในระหว่างการสัมภาษณ์ได้ขออนุญาตจัดบันทึก รวมถึงอัดเสียงเพื่อป้องกันความผิดพลาด และขออนุญาตสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ ในกรณีที่ที่ตรวจสอบข้อมูลแล้วพบว่า ข้อมูลบางส่วนขาดความชัดเจน หรือขาดความครบถ้วนและผู้ให้ข้อมูลไม่สะดวกเรื่องการนัดหมาย ขั้นตอนที่ 3) สำรวจพื้นที่ เพื่อออกแบบการสื่อความหมายให้เหมาะสมทั้งรูปแบบกิจกรรมและพื้นที่ รวมถึงงบประมาณ หลังจากได้ข้อมูลจากนายกเทศบาลนครเกาะสมุย

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้หลักการการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพแบบวิเคราะห์องค์ประกอบ (Component analysis) เพื่อใช้เปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของข้อมูล และใช้ได้กับข้อมูลตั้งแต่สองชุดขึ้นไป แต่ไม่เกิน 10 ชุด (เอื้อมพร หลินเจริญ, 2555) เพื่อเป็นข้อมูลในการออกแบบการสื่อความหมายที่เหมาะสม และนำเสนอการดำเนินงานวิจัยตามแนวทางการออกแบบการสื่อความหมาย

ผลการวิจัย

การออกแบบการสื่อความหมายเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้การอุปโภคและบริโภคอย่างยั่งยืนในเทศบาลนครเกาะสมุย

ผลการวิจัย พบว่า การออกแบบการสื่อความหมายเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้การอุปโภคและบริโภคอย่างยั่งยืนในเทศบาลนครเกาะสมุย มีการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. เก็บข้อมูลผู้ชม/ผู้ร่วมงาน จากนโยบายพบว่า กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการสร้างความตระหนักรู้คือ นักท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นผู้บริโภคน้ำที่ส่งผลต่อสถานการณ์น้ำบนเกาะสมุย

2. เก็บข้อมูลชุมชน จากการวิเคราะห์คุณค่า (value significance) พบว่า เกาะสมุย มีคุณค่าด้านเศรษฐกิจสูงมาก อันมาจากการท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยเฉพาะทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีสิ่งดึงดูดใจทางธรรมชาติ ได้แก่ ชายหาด และ คุณค่าลำดับถัดมาคือ คุณค่าด้านวัฒนธรรม ด้านวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เรียบง่ายด้วยการทำสวนมะพร้าวและอ้อยค้ายมิตรไมตรีของชาวสมุย รวมถึง การเลี้ยงลิงกังเป็นสัตว์เลี้ยง ทั้งเฝ้าบ้านและฝึกให้เก็บมะพร้าว

3. พัฒนาแนวทาง (theme) โดยใช้ข้อมูลผู้ชมและชุมชน ประกอบกับแนวทางในการสื่อความหมายแบบหัวข้อเฉพาะ (specific topics) โดยพิจารณาคูณค่าด้านเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานทรัพยากรธรรมชาติ และคุณค่าด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิตเรียบง่ายและการเลี้ยงลิงกัง บนแนวคิดการประหยัดน้ำ ซึ่งเป็นความโดดเด่น และอัตลักษณ์ของเกาะสมุย อันจะนำไปสู่การพัฒนาแนวคิด (concept) และรายละเอียดการสื่อความหมายได้อย่างสอดคล้อง

4. พิจารณาโดยผู้มีอำนาจในการตัดสินใจ คือ เทศบาลนครเกาะสมุยและกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม พิจารณารูปแบบประกอบในการดำเนินกิจกรรมเพื่อสื่อความหมายคือ 1) แนวคิดในการจัดงาน“รักษน้ำ รักสมุย” (Save Water Save Samui) 2) สัญลักษณ์ (Logo) ใช้ตัวลิงกังแทนอัตลักษณ์เกาะสมุย ที่สามารถสะท้อนคุณค่าด้านธรรมชาติและวัฒนธรรมได้อย่างครบถ้วน และสื่อสารเข้าใจได้ง่าย รับรู้กันอย่างแพร่หลายและใช้ในจัดงานประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานีหลายงาน เช่น กีฬาเยาวชนแห่งชาติ กีฬาแห่งชาติ และ 3) รายละเอียดสื่อและกิจกรรม อันมีแนวทางในการสร้างสรรค์คือ 1) การใช้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ 2) เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน 3) กระตุ้นการมีส่วนร่วมจากนักท่องเที่ยว 4) รักษาสิ่งแวดล้อม และ 5) สอดแทรกความเป็นไทย

การดำเนินกิจกรรมสื่อความหมายเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้การอุปโภคและบริโภคน้ำอย่างยั่งยืนในเทศบาลนครเกาะสมุย

ผลการวิจัย พบว่า การดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้การอุปโภคและบริโภคน้ำอย่างยั่งยืนในเทศบาลนครเกาะสมุยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. สถานที่ เทศบาลนครเกาะสมุยพิจารณาให้ ถนนคนเดินบ่อผุด ตำบลบ่อผุด อำเภอเกาะสมุย ในการดำเนินกิจกรรม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมเชิงพาณิชย์และการท่องเที่ยว ดิดทะเลมีสิ่งอำนวยความสะดวกสมบูรณ์ และกว้างขวางสามารถรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้

2. ช่วงเวลาจัดงาน ควรเป็นช่วงปลายปี เนื่องจากเป็นฤดูกาลท่องเที่ยว (High season) ซึ่งมักจะเป็นช่วงเดือนตุลาคม อากาศปลอดโปร่ง ไม่มีมรสุม

3. วันจัดงาน ดำเนินการจำนวน 2 วัน คือ วันศุกร์และวันเสาร์

4. งบประมาณ เทศบาลนครเกาะสมุยและกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมสนับสนุน

5. สื่อและกิจกรรมคือ 1) ป้ายรณรงค์การให้ความรู้เรื่องน้ำ 2) ป้ายติดตู้เย็น 3) ป้ายผ้า 4) การละเล่นพื้นบ้าน และ5) การแสดงร่วมสมัย โดยมีรายละเอียดพอสังเขปคือ

ก) ป้ายรณรงค์การประหยัดน้ำ“รักษน้ำ รักษสมุย” (Save Water Save Samui) (ภาพที่ 1) เป็นป้ายให้ความรู้และรณรงค์เกี่ยวกับน้ำโดยจัดทำเป็น 2 ภาษา คือภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และการตระหนักรู้เกี่ยวกับสภาพปัญหาปริมาณน้ำที่มีอยู่อย่างจำกัดบนเกาะสมุยแก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ

ภาพที่ 1 ตัวอย่างป้ายสื่อความหมาย

ข) ป้ายติดตู้เย็น (Magnet) เป็นแม่เหล็กติดตู้เย็น (Magnet) พร้อมข้อความ "Save Water Save Samui" เพื่อสื่อความหมายการประหยัดน้ำและเผยแพร่สู่สาธารณชน ป้ายติดตู้เย็นเป็นกิจกรรมสื่อความหมายแบบมีส่วนร่วม โดยจะแจกให้กับผู้สนใจร่วมระบายนีตามอัธยาศัย ภายในพื้นที่ที่จัดเตรียมไว้ เมื่อระบายนีเสร็จ ผลงานดังกล่าวจะเป็นของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ไม่กลายเป็นขยะ อันเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมรณรงค์แนวคิด “SAVE WATER SAVE SAMUI” ที่ปรากฏบนที่ติดตู้เย็นไปสู่คนรอบตัวได้ตระหนักรู้ความสำคัญของน้ำ

ค) ป้ายผ้า เพื่อแสดงความคิดเห็น เป็นกิจกรรมการสื่อความหมายโดยมุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์ตรงและการมีส่วนร่วมให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ด้วยการเชิญชวนผู้สนใจร่วมกันนำเสนอวิธีการประหยัดน้ำและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น อีกทั้งยังเป็นการประเมินการรับรู้และทัศนคติต่อการรณรงค์การประหยัดน้ำบนเกาะสมุย นอกจากนี้ ความเห็นดังกล่าวได้กลายเป็นสื่อรณรงค์การประหยัดน้ำที่สามารถนำไปใช้งานได้จริง ด้วยการนำแผ่นป้ายดังกล่าวไปติดในพื้นที่สาธารณะหรือแหล่งท่องเที่ยวที่มีผู้คนพลุกพล่านเพื่อสื่อความหมายถึงการรณรงค์ประหยัดน้ำบนเกาะสมุย และสะท้อนถึงการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

ง) การแสดงพื้นบ้าน คือ การร้องเพลงน้อย เพื่อสื่อสารและรณรงค์ประชากรสมุย และนักท่องเที่ยวชาวไทย พร้อมสอดแทรกความเป็นไทย โดยมีตัวอย่างพอสังเขป ดังนี้

“...วันนีวันดีนะพอมแม่พี่น้อง	เกาะสมุยเมืองทองเชิญมาได้
กิจกรรมทั้งแมกเนตระบายสี	ของฟรีของฟรีต้องรอชมกันไป
ทีมงานของเราก็ได้แต่มองม้องมอง	มองมองพี่น้องว่าจะมาเมื่อไร
โครงการดีๆ มีมาให้อยล	ปวงท่านผองชนคงจะพอทำได้
ประหยัดน้ำวันละนิดปิดไฟวันละหน่อย	ช่วยกันเล็กน้อยจะได้สบายๆ...”

จ) การแสดงร่วมสมัย (Contemporary dance) ชุด “Spirit of Water” เน้นแสดงสัญลักษณ์พร้อมอารมณ์และความรู้สึก โดยแบ่งการแสดงเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงที่ 1 “น้ำคือชีวิต” แสดงสัญลักษณ์ของสายน้ำ และปลาในท้องทะเลเป็นตัวแทนสิ่งมีชีวิต อันสื่อให้เห็นความสำคัญของน้ำ ที่หล่อเลี้ยงสิ่งมีชีวิต ช่วงที่ 2 “มลพิษในน้ำ” แสดงแถบสีดำ อันแฝงความหมายความชั่วร้าย หรือมลพิษ ที่เข้ามาทำลายน้ำ จนทำให้สิ่งมีชีวิตในท้องทะเลเริ่มหายไป จนเกิดผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิต และช่วงที่ 3 น้ำใจสามัคคี แสดงเหล่าหมู่ปลาต่างแหวกว่าย เพื่อร่วมกันต่อสู้กับสีดำใต้ท้องทะเล สะท้อนพลังความสามัคคีและความร่วมมือของทุกคนที่ช่วยกันรักษาน้ำ เพื่อการมีน้ำใช้อย่างยั่งยืน

ผลการดำเนินกิจกรรมพบว่า จำนวนผู้ร่วมงานทั้งสิ้น จำนวน 462 คน ผู้ร่วมงานส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวทั้งต่างชาติและชาวไทย ที่ให้ความสนใจต่อการแสดง และกิจกรรมให้ความรู้เรื่องการประหยัดน้ำ เห็นได้จากการเข้ามาสอบถามเพิ่มเติม การถ่ายรูป การเขียนข้อความบนป้ายผ้าที่มีจำนวน 102 ข้อความ และเมื่อวิเคราะห์เนื้อหาในป้ายผ้า พบว่า ข้อความแสดงคำขวัญของกิจกรรมทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษพบจำนวนมากที่สุด 30.40 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่ข้อความเกี่ยวกับการประหยัดน้ำ เช่น “Slow the flow” “ใช้น้ำล้างจานรดต้นไม้” และ ฯลฯ มี 27 ข้อความ คิดเป็น 26.47 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเป็นจำนวนที่ใกล้เคียงกันกับการรณรงค์เพื่อประหยัดน้ำ เช่น “ปิดน้ำให้สนิท เพื่อชีวิตยั่งยืน” ที่มี 25 ข้อความ คิดเป็น 24.50 เปอร์เซ็นต์ ส่วนข้อความอื่น ๆ จะเป็นภาพ และเป็นการแสดงความรู้สึกเช่น ภาพกอกน้ำและมีสายคาด หรือ “I love my island” มีจำนวน 19 ข้อความ คิดเป็น 18.63 เปอร์เซ็นต์

ทั้งนี้ ผลการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวแสดงให้เห็นว่านักท่องเที่ยวสามารถสะท้อนความตระหนักรู้ด้านการบริโภคน้ำได้ในระดับหนึ่ง แต่มีอาจสะท้อนถึงความยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากนักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนได้เสียด้านการท่องเที่ยว มิได้รับผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงต่อตนเอง จากการบริโภคน้ำอย่างประหยัดโดยเฉพาะด้านการเงิน ดังนั้น นโยบายด้านภาษี เป็นแนวทางหนึ่งที่หน่วยงานระดับนานาชาติ นำมาปรับใช้ และในงานวิจัยฉบับนี้ จะนำเสนอแนวทางการปรับใช้นโยบายด้านภาษี เพื่อสร้างความตระหนักรู้ที่ยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาการสื่อความหมายเพื่อสร้างความตระหนักรู้เพื่อการบริโภคอย่างยั่งยืนบนเกาะสมุย พบประเด็นในการอภิปรายได้ดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การออกแบบการสื่อความหมาย พบว่ากระบวนการออกแบบการสื่อความหมายเพื่อสร้างความตระหนักรู้ที่ยั่งยืนและแรงจูงใจให้ผู้มีส่วนได้เสียเห็นความสำคัญของน้ำบนเกาะสมุย มิได้มุ่งเน้นกระบวนการการมีส่วนร่วมเท่าที่ควร เนื่องจากชาวบ้านในชุมชน ในฐานะประชากรหลักผู้อยู่อาศัยบนเกาะสมุย อันถือเป็นกลุ่มผู้บริโภคน้ำในครัวเรือนและประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำในการบริโภค ขาดการมีส่วนร่วมในการออกแบบการสื่อความหมาย โดยเฉพาะขั้นตอนในการตัดสินใจ เนื่องจากการมีส่วนร่วมเป็นขั้นตอนสำคัญที่สหประชาชาติ (United Nations) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญ เช่น ธนาคารโลก (World Bank) พิจารณาให้ทุนสนับสนุนโครงการที่แสดงการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อให้โอกาสคนชายขอบมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่อชีวิตของตน การมีส่วนร่วมจึงมิได้เป็นเพียงเกณฑ์ในการประเมินโครงการ หากยังเป็นเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนอีกด้วย นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังเป็นกระบวนการส่งเสริมให้ชุมชนร่วมตรวจสอบ สามารถระบุปัญหา ตัดสินใจและจัดลำดับความสำคัญในการดำเนินการแก้ไขปัญหา รวมถึงการต่อรองได้ ซึ่งกระบวนการนี้ถือเป็นการสร้างสำนึกความเป็นเจ้าของ (ownership) ในชุมชนไปโดยปริยาย (Mubita et al., 2017) ดังนั้น การให้ชุมชนหรือประชาชนมีส่วนร่วมในการออกแบบการสื่อความหมาย นอกจากจะเป็นการกระตุ้น สร้างสำนึกความเป็นเจ้าของและความหวงแหนให้แก่ชาวสมุย ที่หมายรวมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติเช่นน้ำแล้ว ยังจะทำให้การสื่อความหมายตอบสนองและแก้ปัญหาได้ตรงจุดมากกว่า การดำเนินการเช่นนี้สอดคล้องกับที่ชุมชนบางขุนเทียน กรุงเทพมหานครร่วมกันอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน โดยภาครัฐเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าชายเลน การดำเนินการเช่นนี้ นอกจากจะทำให้ชุมชนเกิดทัศนคติที่ดีต่อป่าชายเลน และเกิดความรู้สึกรักหวงแหน ซึ่งเป็นทัศนคติที่สำคัญแล้ว ยังจะมีบทบาทสำคัญที่จะผลักดันให้ชุมชนแสวงหาความรู้และวิธีการเพื่ออนุรักษ์ป่าชายเลนต่อไป (กิตติศักดิ์ อุตสาหการ และ รวิภา ธรรมโชติ, 2566) การมีส่วนร่วมจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้การดำเนินงานของชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เพราะในทุกการขับเคลื่อนเป็นการสะท้อน

ความต้องการของชุมชน อันนำไปสู่การปฏิบัติอย่างยั่งยืน ที่ควรครอบคลุมมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม - วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม บนพื้นฐานการร่วมตัดสินใจ การร่วมดำเนินงาน การร่วมรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมประเมินผล (ศุภินธนาการย ระวังวงศา และ นภพร เชื้อข้า, 2566) นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมยังเป็นหนึ่งในดัชนีชี้วัดที่สำคัญในมิติความยั่งยืนอีกด้วย (ธนา กมลนราภิธรรักษ์ และ สุพิชชา ไตรวิชัย, 2565)

2. ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การดำเนินกิจกรรมการสื่อความหมายเพื่อสร้างความตระหนักรู้การอุปโภคและบริโภคอย่างยั่งยืนบนเกาะสมุย พบว่า การดำเนินกิจกรรมการสื่อความหมายขาดมิติด้านประสิทธิภาพในการสื่อความหมายและความยั่งยืนที่เป็นรูปธรรม เนื่องจาก 3 ปัจจัยหลักคือ 1) จำนวนวันในการจัดงานน้อยเกินไป และขาดความต่อเนื่อง และ 2) ประสิทธิภาพด้านการจัดการการสื่อความหมาย 3) ความหลากหลายในการสื่อความหมาย ด้วยปัจจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นมิติด้านประสิทธิภาพการสื่อความหมาย เนื่องจากการประเมินด้วยการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมผ่านจำนวนผู้เข้าร่วมกิจกรรมและจำนวนข้อความ อาจสะท้อนความตระหนักรู้เรื่องการประหยัดน้ำได้เพียงผิวเผิน แต่อาจยังไม่สามารถประเมินประสิทธิภาพด้านการจัดการการสื่อความหมาย การสร้างประสบการณ์ที่ดี รวมถึงการปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมในทุกขั้นตอนได้ อันเป็นหัวใจสำคัญในการสื่อความหมาย (Nowaki, 2021) ซึ่งการสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพอาจใช้แนวคิดในการสร้างความแตกต่าง (dissonance) หรือการสร้างสิ่งเร้า (incentive) ผ่านการทำกิจกรรมกลุ่ม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน กระทำได้ยาก ดังนั้นการทำกิจกรรมกลุ่ม จึงเป็นอีกหนึ่งวิธีที่สามารถประเมินวิธีคิด ทักษะคิด อารมณ์และความรู้สึก รวมถึงระบบการให้คุณค่าเป็นรายบุคคลได้อีกด้วย (Orams, 2024) แต่วิธีการดังกล่าวอาจมีข้อจำกัดด้านงบประมาณ จำนวน และสถานที่ในการจัดกิจกรรมเพื่อประเมินประสิทธิภาพดังกล่าว รวมถึงการทำสื่อรณรงค์ที่หลากหลายมากขึ้น เนื่องจาก สื่อ เป็นช่องทางการเผยแพร่เนื้อหาที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ทางสังคมและธรรมชาติ (Edubirdie, 2021)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

การสร้างความตระหนักรู้ด้วยการสื่อความหมายเพื่อรณรงค์การประหยัดน้ำด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังกล่าว เป็นการรณรงค์ที่อาจยังไม่สามารถทำให้ผู้มีส่วนได้เสีย ตระหนักถึงผลกระทบการขาดน้ำแบบยั่งยืนได้ โดยเฉพาะภาคการท่องเที่ยว ที่บริโภคน้ำจำนวนมากอย่างมีนัยสำคัญ ดังข้อมูลในตารางที่ 1 การสร้างความตระหนักรู้แบบยั่งยืน จึงควรกระทำในระดับโครงสร้างเพื่อให้ผู้มีส่วนได้เสียตระหนักถึงผลได้และผลเสียอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการใช้นโยบายด้านภาษี ด้วย 2 แนวทางหลักคือ

1) การลดหย่อนภาษี กรณีศึกษาที่ใช้มาตรการการลดหย่อนภาษี ในกรณีที่มีผู้มีส่วนได้เสียมีการบำรุงรักษาหรือการซ่อมแซมสถานที่

2) การเก็บภาษี กรณีศึกษาที่ผู้มีส่วนได้เสียมีส่วนสร้างมลภาวะแก่สิ่งแวดล้อม ต้องชำระภาษีสิ่งแวดล้อม (an environmental tax) อันเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสมดุลระหว่างมิติทางเศรษฐกิจและสังคม สิ่งแวดล้อมเพื่อความยั่งยืน โดยมีหลักการคือ บุคคลที่มีส่วนสร้างมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ต้องแสดงความรับผิดชอบด้วยการชำระค่าใช้จ่ายในรูปของภาษี ซึ่งจะรวมอยู่ในค่าสินค้าและบริการ

ปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าว มิได้สร้างผลกระทบต่อประชาชนส่วนใหญ่ จึงทำให้การรักษาสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย นอกจากขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชนหรือผู้มีส่วนได้เสีย ยังมีแนวโน้มที่จะไม่สามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืนอีกด้วย ผู้วิจัยจึงนำเสนอ TEE Model อันเป็นแนวทางด้านภาษี เพื่อส่งเสริมการตระหนักรู้อย่างยั่งยืนบนเกาะสมุย ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แนวทางการจัดเก็บภาษี (TEE Model) เพื่อสร้างความตระหนักรู้อย่างยั่งยืน

สรุป

งานวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบและดำเนินการสื่อสารความหมายเพื่อเสริมสร้างการตระหนักรู้ด้านการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืนบนเกาะสมุย การสื่อสารความหมายแสดงให้เห็นว่า ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสียหลายส่วน ทำให้การสร้างความรู้ความตระหนักรู้ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร อีกทั้ง การสร้างความรู้ความตระหนักรู้ดังกล่าว มิได้สร้างผลกระทบที่เป็นรูปธรรม ดังนั้น แนวทางการจัดเก็บภาษี (TEE Model) เพื่อสร้างผลกระทบเชิงเศรษฐกิจโดยตรงต่อผู้มีส่วนได้เสีย จึงเป็นข้อเสนอแนะที่นำมาปรับใช้ ที่สอดคล้องกับนโยบายด้านภาษีสิ่งแวดล้อมทั้งมาตรการลดหย่อนและชำระภาษี

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ผลจากการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การออกแบบการสื่อความหมายเพื่อเสริมสร้างความตระหนักรู้ ขาดกระบวนการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้เสีย โดยเฉพาะประชาชนที่อยู่บนเกาะสมุย อันเป็นการสร้างสำนึกต่อการเป็นเจ้าของและความหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติในเบื้องต้น ดังนั้น ผู้มีอำนาจในการตัดสินใจควรดำเนินการดังต่อไปนี้

1) ตระหนักถึงความสำคัญของภาคประชาชน ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายต่าง ๆ ด้วยการใช้นโยบายส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารแบบล่างสู่บน (Bottom-up Policy) โดยอาจเริ่มจากกระบวนการสื่อสาร การเปิดรับฟังความคิดเห็นจากช่องทางทั้งออนไลน์หรือออฟไลน์ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการการดูแลทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมบนเกาะสมุย ตลอดจนร่วมกำหนดทิศทางหรือนโยบาย อันนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม

2) การสร้างเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อม (environmental network) เนื่องจากการส่งเสริมความตระหนักรู้ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นความรับผิดชอบร่วมกันของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงผู้มีส่วนได้เสียทุกส่วนบนเกาะสมุย การสร้างเครือข่ายจะเป็นเครื่องมือหนึ่งในการส่งเสริมความตระหนักรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

3) การจัดสรรงบประมาณแบบมีส่วนร่วม ในการดำเนินนโยบายเพื่อการประหยัดน้ำและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบนเกาะสมุย เพื่อให้การดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องเป็นไปอย่างยั่งยืน

1.2 ผลจากการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การดำเนินการการสื่อความหมายขาดความยั่งยืนและความหลากหลาย รวมถึงไม่สะท้อนประสิทธิภาพในการสื่อความหมายเท่าที่ควร ดังนั้น การดำเนินการสื่อความหมายควรดำเนินตามแนวทางต่อไปนี้

1) การบรรจุวิชาหรือกิจกรรมเกี่ยวกับทรัพยากรบนเกาะสมุยให้มีอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอน เนื่องจากภาวะขาดแคลนน้ำเป็นปัญหาเฉพาะที่เกิดขึ้นบนเกาะสมุย และจะดำรงอยู่ตลอดไป หากขาดความตระหนักเรื่องความสำคัญของน้ำ สถานการณ์น้ำบนเกาะสมุยจะรุนแรงมากขึ้น การปลูกฝังเด็กในโรงเรียนจึงเป็นการดำเนินการแบบยั่งยืน

2) การออกแบบการสื่อความหมายให้มีความหลากหลาย บนพื้นฐานการใช้ความคิดสร้างสรรค์และเทคโนโลยีที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เพื่อจัดทำสื่อในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อกระตุ้นความสนใจ เช่น VR (Virtual Reality) คือ ภาพจำลองสภาพแวดล้อมเสมือนจริง เช่น หากผู้บริโภคใช้น้ำโดยขาดจิตสำนึก จะเกิดภาพในรูปแบบใด เมื่อใช้โทรศัพท์มือถือถ่ายภาพผ่านแอปพลิเคชันไปยังพื้นที่ที่มีการทำภาพจำลอง สถานการณ์เรื่องน้ำ ก็จะสามารถภาพให้ผู้ใช้งานเห็น หรือ AR (Augmented Reality) ด้วย

การใช้สภาพแวดล้อมและสถานที่จริงบนเกาะสมุย มารวมกับรูปสิ่งสมมุติที่อาจมาในรูปของเพลง วิดีโอ ที่รณรงค์เรื่องน้ำ และสามารถโต้ตอบกับผู้ใช้งานได้

3) การจัดกิจกรรมกลุ่ม จะสามารถสะท้อนประสิทธิภาพในการสื่อความหมายต่าง ๆ ด้วยการประเมินจากทัศนคติและสังเกตพฤติกรรมจากผู้เข้าร่วมกิจกรรม ที่มีต่อการประหยัดน้ำ และทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากเป็นวิธีที่ผู้จัดงานสามารถมีส่วนร่วมกับผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยตรง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยฉบับนี้ นอกจากจะได้แสดงให้เห็นแนวทางในการสร้างความตระหนักรู้แบบยั่งยืนด้วยการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งชุมชนและผู้มีอำนาจในการตัดสินใจโดยเฉพาะภาครัฐ สามารถดำเนินได้ทันทีแล้ว ยังพบว่านโยบายด้านภาษี มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความตระหนักรู้ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากผู้บริโภค หรือผู้มีส่วนได้เสียได้รับผลกระทบโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นการลดหรือเพิ่มภาษีก็ตาม อันเป็นแรงจูงใจเชิงเศรษฐกิจ ที่ควรผลักดันสู่นโยบายภาษีระดับชาติ ดังนั้น การวิจัยในอนาคตควรศึกษารูปแบบทรัพยากรธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อมในมิติต่าง ๆ ให้กว้างขึ้น เพื่อประยุกต์นโยบายภาษีให้เหมาะสม เช่น การส่งเสริมการลดขยะ การลดการใช้พาหนะส่วนบุคคล หรือการประหยัดพลังงาน รวมถึงศึกษาความเป็นไปได้ในการนำนโยบายภาษีเป็นส่วนหนึ่งการชำระภาษีรายปีทั้งภาษีเงินได้บุคคลธรรมดาและนิติบุคคล เพื่อส่งเสริมความยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2558). รายงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างความตระหนักรู้ด้านการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืนในระดับท้องถิ่น พื้นที่ศึกษาเทศบาลนครเกาะสมุย. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม.
- กิตติศักดิ์ อุตสาหการ และ วริภา ธรรมโชติ. (2566). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลนในกรุงเทพมหานคร. *วารสารนวัตกรรมและการจัดการ*, 8(1), 94–105. สืบค้นจาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journalcim/article/view/268207>
- ณัฐอมรรัตน์ อินทบำรุง และ ชมภูษ หุ่นาค. (2564). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะสมุย. *วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ*, 9(2), 82–96. สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/RCIM/article/view/245219>
- เทศบาลนครเกาะสมุย. (ม.ป.ป.). *เทศบาลนครเกาะสมุย*. สืบค้นเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2567, จาก <https://www.kohsamuicity.go.th>
- ธนา กมลนราภิรักษ์ และ สุพิชชา ไตรวิชัย. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการอนุรักษ์และพัฒนาที่ยั่งยืน. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 17(1), 247–265. สืบค้นจาก https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PNRU_JHSS/article/view/254425

- ชนิก เลิศชาญฤทธิ. (2559). *การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สวิตตา ธนวัฒน์. (2565). *ท่องเที่ยวสมุยเติบโต รับเปิดประเทศ นักท่องเที่ยวต่างชาติแห่เที่ยวคึกคัก 10 เดือนแรกปี 65 สร้างรายได้แล้วกว่า 4 หมื่นล้านบาท*. สืบค้นเมื่อ 9 ธันวาคม 2567, จาก <https://thainews.prd.go.th/th/news/detail/TCATG221128193641997>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *รายงานประจำปี 2566*. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/ebook/NESDCReport66/NESDC_66.html.
- ศุภินันท์การย์ ระวีวงศ์ และ นภาพร เชื้อข้า. (2566). การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม: การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. *วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*, 7(1), 290–306. สืบค้น จาก <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/husojournalpnru/article/view/265975>
- เอี่ยมพร หลินเจริญ. (2555). เทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ. *วารสารการวัดผลการศึกษามหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 17(1), 17–29. สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemmsu/article/view/149164>
- Begum, D. (2020). A Study on Environmental Awareness Among Undergraduate Students. *Elementary Education Online*, 19(3), 4844–4850. Retrieved from <https://ilkogretim-online.org/index.php/pub/article/view/6720>
- ICOMOS. (2007). *Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites*. Retrieved June 3, 2023, from <http://www.icomos.org/en/charters-and-texts>
- Mubita, A., Libati, M., & Mulonda, M. (2017). The Importance and Limitation of Participation in Development Programmes. *European Journal of Scientific Research*, 13(5), 238–251. <https://doi.org/10.19044/esj.2017.v13n5p238>
- Nowaki, M. (2021). Heritage Interpretation and Sustainable Development: A Systematic Literature Review. *Sustainability*, 13(8), 4383. <https://doi.org/10.3390/su13084383>.
- Orams, M. B. (1996). Using Interpretation to Manage Nature-Based Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 4(2), 81–94. <https://doi.org/10.1080/09669589608667260>
- Palinkas, A., Horwitz, S., Green, C., Wisdom, J., Duan, N., & Hoagwood, K. (2015). Purposeful Sampling for Qualitative Data Collection and Analysis in Mixed Method Implementation Research. *ADM Policy Men Health*, 42(5), <https://doi:10.1007/s10488-013-0528-y>
- Edubirdie. (2021). *Role of Media in Environment Awareness*. Retrieved June 8, 2023, from <https://edubirdie.com /examples/role-of-media-in-environment-awareness/>

- Seccombe, P., & Lehnés, P. (2015). *Heritage Interpretation for Senior Audiences: A Handbook for Interpreters and Interpretation Managers*. Retrieved June 13, 2023, from https://www.interpret-europe.net/fileadmin/Documents/projects/HISA/HISA_handbook.pdf
- Tilden, F. (1977). *Interpreting Our Heritage*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Timothy, D., & Boyd, S. (2003). *Heritage Tourism*. Harlow: Prentice Hall.
- Tsai, W. H. (2020). Carbon Emission Reduction–Carbon Tax, Carbon Trading, and Carbon Offset. *Energies*, 13(22), 6128. <https://doi.org/10.3390/en13226128>
- UNESCO, (2012). *A Manual for Interpreting Community Heritage Tourism*. Retrieved June 7, 2023, from <https://icrtourism.com.au/wp-content/uploads/2012/09/interpreting-manual.pdf>
- United Nations. (2022). *Sustainable Consumption and Production Policies*. Retrieved December 7, 2023, from <https://www.unep.org/explore-topics/resource-efficiency/what-we-do/sustainable-consumption-and-production-policies>